

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شهید باهنر کرمان
دانشکده حقوق و الهیات
بخش الهیات

پایان نامه کارشناسی ارشد الهیات
گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی ادله و ملاک های احکام وطن و نماز مسافر از دیدگاه فقه امامیه

مؤلف:

مریم شمس الدینی

استاد راهنما:

دکتر میثم تارم

استاد مشاور:

دکتر سیده فاطمه طباطبایی

دی ۱۳۹۳

تقدیم :

تقدیم به حضرت حجت، مهدی موعود (عج) و روح پرفتوح امام خمینی (ره) و شهدای گرانقدر اسلام
و همچنین به روح پدر بزرگوارم که در زندگی برای من رنج های بسیار کشید. و مادر مهربانم که همیشه با صحبتهایش موجب دلگرمی من بود و همسر گرامیم که در پیمودن این راه همواره یاریم کرد.

تقدیر

ضمن حمد و سپاس به درگاه خداوند متعال که توفیق انجام این پژوهش را اعطا نمود، بر خود لازم می‌دانم از راهنمایی‌های ارزنده و راهبردی استاد راهنمای بزرگوار، جناب آقای دکتر میثم تارم و مشورت‌های مشفقانه استاد محترم سرکار خانم دکتر سیده فاطمه طباطبایی تشکر و قدردانی نمایم.

چکیده

حکم نماز از احکام مسلم اسلام است و یکی از مسائلی که اثر عمیقی بر آن می گذارد و موجب تغییر در کمیت آن می شود، سفر است که قصرنماز مکلف مسافر را به دنبال می آورد. در این راستا آن چه که باعث واکاوی مجدد بحث شده است این است که پیمودن راه، موجب قصر و کوتاه شدن نماز می شود، یا مشقت و سختی که در اثر سفر حاصل می گردد، که بنابر نظر اول صرف پیمودن راه به مقدار معین موجب شکسته شدن نماز می باشد و وسائل پیشرفته امروزی اثری در قصر یا عدم قصر نماز نخواهد داشت، اما بنابر نظری که عسرو سختی مسافر را ملاک قصر و شکسته شدن نماز می داند، وسائل حمل و نقل امروزی می تواند بر شکسته شدن یا شکسته نشدن نماز اثر بسزایی بگذارد و همچنین در تبیین حکم وطن بنا به سهولت و کثرت سفر و هجرت می طلبد که حکم وطن بازنگری و مبین گردد؛ بنابراین در این راستا، آن چه لازم و ضروری می نماید واکاوی حکم نماز مسافر در سفرهای عصر جدید، تعیین معیار فقهی قصر، تبیین ملاک صدق وطن و تبیین مبانی فقهی فقهای امامیه در این زمینه می باشد. در این پژوهش با روش توصیفی- تحلیلی و با استفاده از منابع فقهی، نتایج حاصل گویای آن است که بنابه اتفاق فقهای امامیه، موضوع در قصر نماز پیمودن مسافت هشت فرسخ تعیین شده از جانب شارع می باشد و فلسفه قصر، لطف و رحمتی از جانب خداوند تبارک و تعالی است برای مراعات حال مسافر که در سفر دچار مشقت و سختی نگردد. همچنین فقهای امامیه با تکیه بر برخی از روایات صحیح، توطن را یک امر عرفی می دانند که نیازمند اقامت حداقل شش ماه در آغاز است، اما داشتن ملک، منزل، سایر عناوین و مفاهیم را در صدق ماهیت وطن مؤثر نمی دانند.

کلیدواژه: ادله، ملاک، نماز مسافر، قصر، وطن

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول کلیات.....
۲	بخش اول:
۲	۱-۱-۱-مقدمه
۳	۱-۱-۲- بیان مسأله
۳	۱-۱-۳- هدف های تحقیق
۳	۱-۱-۴- ضرورت انجام تحقیق
۳	۱-۱-۵- استفاده کنندگان از نتایج تحقیق
۴	۱-۱-۶- سؤال ها یا فرضیه های تحقیق
۴	۱-۱-۷- کلیدواژگان طرح تحقیق و معادل لاتین آن:
۴	۱-۱-۸- پیشینه نظری و تجربی:
۶	بخش دوم مفاهیم و تعاریف:
۶	۱-۲-۱-صلاه
۶	۱-۲-۲- قصر
۷	۱-۲-۳- تمام
۷	۱-۲-۴- سفر
۸	۱-۲-۵- برید
۸	۱-۲-۶- اقسام سفر:
۹	۱-۲-۷- شروط نماز مسافر:
۱۲	۱-۲-۸- وطن
۱۲	۱-۲-۹- اقسام وطن از دیدگاه فقها:
۱۳	فصل دوم ادله وملاک های قصر نماز
۱۶	بخش اول : ادله فقهی قصر نماز

۱۶ آیات ۱-۱-۲
۳۰ روایات ۲-۱-۲
۴۰ دیدگاه فقها ۳-۱-۲
۴۶	بخش دوم: ملاک های فقهی نماز مسافر
۴۶ شروط نماز مسافر ۱-۲-۲
۵۷ ملاک (هشت فرسخ): ۲-۲-۲
۶۰ ملاک (از نظر فقها): ۳-۲-۲
۶۳ ملاک (عرف): ۴-۲-۲
۶۳ ملاک (مشقت و سختی سفر): ۵-۲-۲
۶۹	فصل سوم ملاک و ادله احکام وطن
۷۰ روایات ۱-۱-۳
۷۵ دیدگاه فقها ۲-۱-۳
۸۲ وطن و وطن شرعی ۳-۱-۳
۸۲ وطن ۱-۳-۱-۳
۸۵ وطن شرعی ۲-۳-۱-۳
۸۸ معنا و مفهوم اعراض ۴-۱-۳
۸۹ حکم اعراض ۵-۱-۳
۹۱	بخش دوم: ملاک وطن
۹۱ دیدگاه برخی فقهای معاصر: ۲-۳
۹۳	نتیجه گیری
۹۵	پیشنهادات
۹۶	کتابنامه

فصل اول

کلیات

بخش اول:

۱-۱-۱-مقدمه

در آئین اسلامی عقیده و مبانی نظری را اصول و پایه اساسی دین دانسته اند اما عمل نشانه ایمان و ثمره عقیده می باشد اقرارزبانی شهادتین نشانه اسلام است اما فلاح و رستگاری با ایمان حاصل می شود و لازمه ی مومن بودن یک مسلمان عمل به ارکان است. لذا بحث احکام و مباحث مهم دینی است که پس از عقاید صحیح باید آن را درست شناخت و درست عمل نمود تا به نتیجه آن نائل آمد تلاش فقها در طول تاریخ اسلامی بر همین مبنا بوده است. در نگرش همه ی فقها اسلامی یکی از احکام مسلم و اجماعی مسلمین حکم نماز است.

نماز از واجبات بسیار مهمی است که در هیچ حال از انسان ساقط نمی شود حتی در مسافرت، بیماری، میدان جنگ، در حال غرق شدن و ... دستورات بسیاری از طرف شارع مقدس در مورد نماز بیان شده که باب معظمی از فقه به آن اختصاص پیدا کرده است و علمای صالح از متقدمین و متأخرین حول محور آن مباحث زیادی را مطرح نموده اند. نماز مسافر نیز از این مقوله بوده و وجوب قصر، فقط در خصوص نمازهای روزانه چهار رکعتی است و نماز صبح و مغرب قصر نمی شود. شرایطی که با وجود آنها نماز شخص مسافر شکسته خوانده می شود طبق نظر اکثر فقهاء عبارت است از این که: سفر به مقدار مسافت شرعی باشد یعنی رفتن یا برگشتن و یا رفت و برگشت او روی هم هشت فرسخ شرعی باشد، از اول مسافرت قصد پیمودن هشت فرسخ را داشته باشد، و در بین راه از قصد خود مبنی بر پیمودن مسافت شرعی برنگردد، سفر از نظر شرعی برای او جایز باشد. مسافر از کسانی که خانه بدوش هستند، نباشد مانند بعضی از صحرائشینان. مسافرت را شغل خود قرار نداده باشد مانند باربر، راننده و ملوان و غیره و کسی که شغل او در سفر است، ملحق به اینهاست. و دیگر این که به حد ترخص برسد و منظور از حد ترخص: مکانی است که در آنجا اذان شهر شنیده نمی شود و دیوارهای شهر هم دیده نمی شود، در این صورت نماز قصر می شود. اما شخص مسافربه مجرد عبور از وطن که با عنوان قواطع سفرا از آن یاد می شود دیگر عنوان مسافر را ندارد مگر این که بخواهد بعد از خروج از وطن، هشت فرسخ و بیش تر به راه خود ادامه دهد و وطن هر شخص را می توان به دو قسم وطن اصلی و وطن غیراصلی تقسیم کرد که وطن غیراصلی خود به دو صورت اتخاذی و قهری می باشد.

۱-۱-۲- بیان مسأله

یکی از مسائلی که اثر عمیقی بر نماز می گذارد و موجب تغییر در کمیت نماز می گردد سفر است و مکلفی که مسافر است نماز آن قصر می گردد. سؤالی که در این جا مطرح می شود این است که آیا واقعاً پیمودن راه موجب قصر و کوتاه شدن نماز می شود و یا اینکه ملاک در کوتاه شدن نماز سختی است که در اثر مسافرت حاصل می شود، بنابر نظر اول صرف پیمودن راه به مقدار معین موجب شکسته شدن نماز می باشد و وسائل پیشرفته امروزی اثری در قصر یا عدم قصر نماز نخواهد داشت اما بنابر نظری که عسرو سختی مسافر را ملاک قصر و شکسته شدن نماز می داند و وسائل حمل و نقل امروزی می تواند بر شکسته شدن یا شکسته نشدن نماز اثر بسزایی بگذارد؛ بنابراین نیازمند بررسی و بازنگری دلایل قصر نماز در این زمینه می باشیم و همچنین در تبیین حکم وطن، بنا به سهولت و کثرت سفر و هجرت می طلبد که حکم و اقسام وطن بازنگری و مبین گردد.

۱-۱-۳- هدف های تحقیق

بررسی حکم نماز مسافر در سفرهای عصر جدید و تعیین معیار فقهی قصر و تبیین ملاک صدق وطن و مبانی فقهی فقهای امامیه معاصر در موارد مذکور.

۱-۱-۴- ضرورت انجام تحقیق

بنابر اتفاق علمای امامیه، موضوع در شکسته شدن نماز، پیمودن مسافت می باشد که از طرف شارع به هشت فرسخ معین شده است ولی به جهت پیشرفت زمان و مناسب بودن احکام با مقتضیات زمان و پیدایش وسائل حمل و نقل پیشرفته امروزی نظریه مورد اتفاق علما نیازمند بازنگری است و می طلبد که در این راستا تأثیر پیشرفت وسائل حمل و نقل امروزی را بر تغییر احکام نماز مسافر بررسی نمود و همچنین کثرت سفرها، مشاغل، تفاوت وطن گزینی و منتفی شدن سختی سفر در عصر حاضر، ضرورت بررسی در مورد احکام مسافر را نیز می طلبد.

۱-۱-۵- استفاده کنندگان از نتایج تحقیق

مورد استفاده طلاب، دانشجویان و حتی عامه مردم می باشد.

نتایج علمی آن برای طلاب و دانشجویان و نتایج عملی آن برای عامه مردم می باشد.

۱-۱-۶- سؤال ها یا فرضیه های تحقیق

سؤال اصلی

- ادله و ملاک های احکام وطن و نماز مسافر از دیدگاه فقه امامیه چیست؟

سؤالات فرعی:

۱- ادله فقهی قصر نماز چیست؟

۲- ملاک های فقهی نماز مسافر چیست؟

۳- ادله فقهی احکام وطن چیست؟

۴- ملاک های فقهی احکام وطن چیست؟

۱-۱-۷- کلیدواژگان طرح تحقیق و معادل لاتین آن:

احکام Law

وطن Homeland

نماز Prayer

مسافر Traveler

فقه jurisprudence

امامیه Shiite

۱-۱-۸- پیشینه نظری و تجربی:

در زمینه بررسی احکام وطن و نماز مسافر از دیدگاه فقه امامیه کتب فقهی ارزشمندی وجود دارد. برای مثال کتابهای خلاف (شیخ طوسی، ۱۴۰۷.ق)، ریاض المسائل (حائری طباطبایی، ۱۴۱۲.ق)، جواهرالکلام فی شرح شرایع الاسلام (نجفی اصفهانی، ۱۳۶۷.ش)، وسائل الشیعه (حر عاملی، ۱۴۰۹.ق)، تفصیل الشریعه (فاضل موحدی لنکرانی، ۱۳۶۷.ش) و کتاب الصلاه (نائینی، ۱۴۱۱.ق)، مستندالشیعه فی احکام الشریعه (نراقی، ۱۴۱۵.ق)، البدرالزاهر فی صلاة الجمعة و المسافر (بروجردی، ۱۴۱۶.ق) را می توان نام برد.

در این کتب فقهی مبحثی تحت عنوان صلاه مسافر آورده شده که در آن احکام و شروط قصر صلاه مسافر مورد بررسی واقع شده است. اما در عصر حاضر و با توجه به پیشرفت وسایل حمل و نقل امروزی نیازمند آن است که این مسئله بیش تر مورد واکاوی قرار گیرد.

مقاله هایی نیز در این زمینه وجود دارد:

- بررسی معنا و مفهوم وطن و کیفیت تحقیق آن در مبحث صلوه مسافر، احمدعلی قانع، نشریه مرکز تحقیقات دانشگاه امام صادق(ع)

در این مقاله نویسنده ضمن نقل و نقد و بررسی فتاوی فقهای قدیم و جدید و با تکیه بر برخی روایات صحیح توطن رایج امر عرفی می داند.

- نماز مسافر و پیشرفت وسائل ، محمد حسین شکل آبادی، سایت راسخون

در این مقاله: ابتدا نماز مسافر از منظر قرآن بیان شده و به نظریه مفسران استمداد جسته، و بعد به دنبال دلیل دیگری از ادله شرعیه یعنی روایات رفته و به بحث نماز مسافر از دیدگاه فقها پرداخته و بیان شده که بنا بر اتفاق علمای امامیه موضوع در شکسته شدن نماز پیمودن مسافت می باشد که هشت فرسخ است ولی با پیدایش وسایل حمل و نقل پیشرفته امروزی نظریه علما را مورد نقد قرار داده است و نظر مشهور مورد حمایت واقع شده که پیشرفت وسایل حمل و نقل امروزی موجب تغییر احکام مسافر نمی شود.

در این کتب فقهی احکام و شروط قصر صلاه مسافر و قواطع سفر در زمانهای قدیم مورد بحث واقع شده است و در مقاله های ذکر شده حکم نماز مسافر در سفرهای عصر جدید و همچنین معنا و مفهوم وطن مورد بررسی قرار گرفته ولی با توجه به پیشرفت وسائل حمل و نقل امروزی و کثرت سفر نیازمند این است که این موضوع بیشتر و کامل تر مورد بررسی و بازنگری قرار گیرد.

۱-۱-۹-روش اجرای تحقیق:

این تحقیق از آنجا که به تحلیل ادله و ملاک های احکام وطن و نماز مسافر از دیدگاه فقه امامیه می پردازد، روش پژوهش آن توصیفی-تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات، روش کتابخانه ای با استناد به متون اصلی و فرعی از جمله کتاب، مقاله و نرم افزارهای معتبر می باشد.

بخش دوم مفاهیم و تعاریف:

قبل از این که وارد بحث شویم برای درک بهتر مطلب جادارد برخی از لغات رایج تر توضیح دهیم.

۱-۲-۱-۱-صلاه

صلاه در لغت:

۱- «صلاه از ریشه صلو؛ به معنای دعا از باب اسم گذاری به اسم حال، به مکان و محل عبادت هم صلاه گفته شده است لذا از کنیسه (مکان عبادت) اهل یهود به صلاه تعبیر شده است از ریشه اصلی، به معنای پختن و بریان کردن است» (ابن عربی، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۷۶).

۲- «(الصَّلَاةُ) قِيلَ أَصْلُهَا فِي اللُّغَةِ الدُّعَاءُ لِقَوْلِهِ تَعَالَى «وَصَلِّ عَلَيْهِمْ» . . . وَ قِيلَ (الصَّلَاةُ) فِي اللُّغَةِ مُشْتَرَكَةٌ بَيْنَ الدُّعَاءِ وَ التَّعْظِيمِ وَ الرَّحْمَةِ وَ الْبَرَكَاتِ وَمِنْهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ أَبِي أَوْفَى» (فیومی، ۱۴۰۵ق، ج ۲، ص ۳۴۶)

گفته شده: صلاه در لغت به معنای دعا است به خاطر قول خداوند: که می فرماید: «و درود فرست بر آنها و هم چنین گفته شده: صلاه در لغت مشترک است بین دعا و تعظیم و رحمت و برکت.

صلاه در اصطلاح شرع:

در کتب فقهی از واژه صلاه چندین تعریف شده است «صلاه عبارت است از: افعال مخصوص (قیام، رکوع و سجود) که همراه با اذکار معینه باشد، گاهی صلاه عبارت است از: افعال مخصوص بدون اذکار، برای بعضی از مکلفین مثل (کر و لال) گاهی عبارت است از اذکار مخصوص بدون افعال برای بعضی از مکلفین دیگر» (ابن عربی، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۷۶)

۱-۲-۲-۱-قصر

قصر در لغت:

۱- «کوتاه، مخالف طول و کشیده، خانه و عمارت، حبس و پنهان بودن و غایت آمده است.» (ابن عربی، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۷۶)

۲- «وآن لغت عالی‌ه ای است که آمده است با آن قول خداوند که می فرماید: (فَلَا جُنَاحَ عَلَیْكُمْ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ)» (فیومی، ۱۴۰۵ق، ج ۲، ص ۵۰۵)

قصر در اصطلاح شرع:

«قصر در نمازهای چهار رکعتی عبارت است از حذف کردن دو رکعت آخرش پس اکتفا می شود به دو رکعت از چهار رکعت» (ابن عربی، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۷۶)

۱-۲-۳- تمام

تمام در لغت:

«تمام به معنی تمام و کامل بودن است». (فیومی، ۱۴۰۵ق، ج ۲، ص ۷۷)

در اصطلاح شرع:

«مربوط به احکام نماز می شود عبارت است از کامل خواندن نمازهای چهار رکعتی (ظهرین و عشا) که وظیفه شرعی انسان مکلف غیر مسافر می باشد در مقابل قصر و شکسته (دو رکعتی) خواندن نمازهای چهار رکعتی در سفر» (ابن عربی، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۷۸)

۱-۲-۴- سفر

سفر در لغت:

۱- «به معنی روشنای، کشف و آشکار شدن است. هر معنای دیگری که برای لغت سفر و مشتقات آن بیان شده است همگی برگرفته از همین معنی (روشن و آشکار شدن) می باشد.» (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ج ۵، ص ۴۲۷)

۲- «به معنی قطع کردن مسافت است». (فیومی، ۱۴۰۵ق، ج ۲، ص ۲۷۸)

مفهوم عرفی سفر:

برخی از عالمان اهل سنت از جمله رشید رضا در کتاب تفسیر المنار (بی تا، ج ۲، ص ۱۵۱) معتقد است:

«صدق سفر منوط به عرف است و از نظر عرف صدق سفر با توجه به تغییر ابزار زندگی و وسائل نقلیه متغیر می شود. از این رو اگر کسی در روزگار ما با اتومبیل یا هواپیما مسافت طولانی مانند یک یا چند روز راه عصر قدیم را در مدت کوتاهی طی کند و برگردد، عرفاً به او مسافر نمی گویند بلکه می گویند به گردش و تفریح رفته است».

۱-۲-۵-برید

برید در لغت:

۱- «جمع بُرد: پیک، قاصد، پیام آور، مسافتی که چارپار در یک روز می پیماید: یعنی حدود دوازده میل» (معلوف، ۱۳۸۰ق، ج ۱، ص ۶۷)

در اصطلاح شرع:

۱- شیخ مفید (۱۴۱۳ق، ص ۳۴۹) می فرماید: «البرید اربعة فراسخ» به هر چهار فرسخ از پیمودن راه برید گویند.

۱-۲-۶-اقسام سفر:

سفر را سه قسم گویند:

- واجب

- مباح

- حرام

«در باور سنیان است: واجب: یعنی سفر جهاد و حج، مباح: مثل زیارات و حرام هم که مشخص است.

وهابیون: هر گونه سفر زیارتی برای عتبات و حتی قبر پیغمبر را حرام گویند». (بخاری، ۱۴۰۱ق، ج ۲، ص ۳۵).

قال الطوسی (۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۵۶۷) می فرماید: «سفر الطاعة و اجبه کانت او مندوبا اليها مثل الحج و العمرة و الزیارات و ما اشبه ذلك فيه التقصير بلا خلاف. و المباح عندنا

يجرى مجراه فى جواز التقصير و اما اللهو فلا تقصير فيه عندنا. دليلنا: اجماع الفرقه و ايضاً قوله تعالى « و اذ اضربتم فى الارض فليس عليكم جناح . . . » .

شيخ طوسى در كتاب خلاف مى فرمايد: مسافرت اطاعت واجب يا مستحبى است مانند: حج و عمره و زيارت هاى شبيه به آن كه در آن خلاف و گناهى نيست و يا امر مباحى ، كه نزد ما جايز است و نماز در آن شكسته مى شود اما امور لهو و باطل نزد ما مجاز نيست و نماز در آن قصر نمى شود و دليل ما، اجماع فرقه و كلام خداوند متعال است كه مى فرمايد: هنگامى كه در زمين حركت مى كنيد بر شما گناهى نيست.

۱-۲-۷- شروط نماز مسافر:

نماز شخص مسافر با وجود پنج شرط، قصر خوانده مى شود يعنى چهار ركعتى ها به دو ركعت تبديل مى شوند و دو ركعت آخر آنها در حال سفر ساقط مى شود و آن شرائط عبارتند از:

۱- « قصد مسافت: يعنى مسافر از اول حركت قصدش اين باشد كه هشت فرسخ طى مسافت كند چه بنا داشته باشد كه همان روز بر گردد يا خير و يا قصدش اين باشد كه تا چهار فرسخ برود و همان روز يا شب هم مجدداً بر گردد و چنين كسى از اول مسافرت هنگامى كه از حد ترخص خارج شد بايد نمازش را شكسته بخواند اگر چه هنوز به مقدار مسافت شرعى هم طى طريق نكرد (ضمناً مسافت شرعى هم دانسته شد كه به حسب فرسخ، هشت فرسخ و به حسب ميل، بيست و چهار ميل و به حسب كيلومتر، چهل و هشت كيلومتر و به حسب متر، چهل و هشت هزار متر و به حسب ذراع، نود و شش هزار ذراع است). بنا بر اين كسى كه از اول قصد مسافت مذكور را ندارد اگر چه به مقدار مسافت هم برود نمازش شكسته نمى شود مثل كسى كه گمشده اى دارد و بدنبال او روان است با اين قصد كه هر جاى يافت بر گردد . . . البته در برگشت بايد حساب كند، اگر به مقدار هشت فرسخ مى خواهد بر گردد چون قصد مسافرت دارد نمازش قصر مى شود.

۲- در طول مسافت شرعى سفرش را به يكى از دو امر ذيل قطع نكند كه اينها را قواطع سفر گویند و خلاصه قاطع سفر پيش نياید و آن دو امر عبارتند از:

الف: عبور کردن از منزل و وطن خود در بین راه یعنی در طول مسافت قبل از رسیدن به هشت فرسخ که مقصد است اگر از وطن و منزل خود عبور کند این سفر قطع می‌شود و باید از آنجا به بعد را تا مقصد حساب کند اگر به حدّ مسافت بود قصر و گرنه تمام بخواند. و مراد از منزل عبارتست از یکی از دو جا: یکی ملکی که انسان در محلی دارد (خانه مسکونی باشد یا باغ یا زمین) و حد اقل شش ماه یا بیشتر در آن محل سکونت نموده از این پس آنجا شرعاً منزل محسوب می‌شود و تا زمانی که آن ملک را نفروشد هرگاه به آنجا رسید نمازش کامل خواهد بود. و دیگری محلی که انسان برای اقامت همیشگی خود اختیار کرده باز مشروط بر اینکه شش ماه در آنجا مانده باشد اگر چه در آنجا ملک و خانه مسکونی هم نداشته باشد.

ب: دوّم از قواطع سفر قصد اقامه ده روز پشت سر هم در جایی است پس اگر قبل از هشت فرسخ در وسط راه در جایی قصد اقامه ده روز کرد باز سفرش قطع می‌شود و احکام مسافر بر او مترتب نیست و از آنجا به بعد را باید حساب کند و علی حده قصد مسافت کند.

۳- سفر، سفر معصیت و حرام نباشد و آلا نمازش قصر نمی‌شود. از نظر اسلام سفرهای واجبه داریم مانند: سفر حج و سفر جهاد یا دفاع و . . . و سفرهای مستحب داریم مانند: سفر زیارتی و عمره و دیدن والدین و . . . و سفرهای مباح داریم مانند: سفر تجارتي و تفریحی و سیاحتی و سفرهای مکروه داریم مانند: سفر در شب به دره‌های مخوف بدون غرض عقلانی و سفرهای حرام داریم مانند: سفر کردن برای تجارت حرام و یا شهادت بنا حق و یا زیارت طاغوت و مانند سفر کردن برای شکار لهُو آنگونه که عادت جباران است که تفریح می‌کنند به شکار حیوانات بی‌آزار، حال چهار نوع اوّل سفر چون شرعاً جایز بالمعنی الأعم است موجب قصر می‌شود ولی نوع پنجم که سفر معصیت باشد، موجب قصر نمی‌شود.

۴- کثیر السفر نباشد و آن عبارتست: کسی که سفرش بیشتر از اقامت او در وطن است پس اگر کثیر السفر بود باز نمازش کامل است همانند: ملاح یعنی صاحب کشتی که کشتی خود را به دیگری اجاره می‌دهد و خود نیز با کشتی می‌رود و مانند مکاری یعنی صاحب اسب و شتر که حیوانات خود را به کرایه می‌دهد و خود هم برای مواظبت از آنها همراه کاروان می‌رود و مانند راعی و چوپان که پاپای گوسفندان هر روز بیابان‌های طولانی را طی می‌کند و مانند صحرائشین و بیابانی که مرتب برای کار و کشاورزی مسیرهای طولانی را طی می‌کند و مانند تاجر دوره‌گرد که

از این شهر به آن شهر و از این منطقه به آن منطقه دوره‌گردی می‌کند و مشغول تجارت است و همانند انسانی که خود را به اجاره می‌دهد برای رانندگی کشتی و ماشین و... و همانند نامه‌رسان و قانون کلی اینست: هر کسی که پیوسته سفر می‌کند تا مسافت هشت فرسخ یا بیشتر، پس از بازگشت هم هنوز ده روز نمانده دو باره سفر می‌کند. هرگاه یکی از گروه‌های فوق‌الذکر در وطن خود ده روز پی‌درپی بماند و یا در مکان دیگر با قصد اقامه ده روز کامل بماند از کثیر السفر بودن خارج می‌شوند و از آن پس اگر سفری پیش آید باید قصر بخوانند مگر اینکه مجدداً کثیر السفر شوند.

۵- علاوه بر شروط مذکور باید به حدّ ترخص هم برسد از اینجا به بعد نمازش قصر است، پس تا به حدّ ترخص نرسیده اگر قصد صد فرسخ هم داشته باشد نماز او قصر نیست و معیار در حدّ ترخص عبارتست از احد الأمرین:

۱- به نقطه‌ای برسد که در اثر دوری از مکان و فاصله گرفتن از شهر دیوارهای خانه‌های شهر یا روستا را نبیند.

۲- در مسیرش به نقطه‌ای برسد که دیگر صدای اذان شهر به گوش او نرسد در یکی از این دو صورت است که نمازش قصر می‌شود، پس اگر هنوز به یکی از این دو نقطه نرسیده و هیچ‌کدام از دو امر فوق‌حاصل نشده نمازش قصر نیست (بعضی از فقهاء میزان را هر دو امر با هم می‌دانند نه یکی علی‌التخیر) و در بلاد کبیره ملائک صدای اذان محل یا دیدن دیوارهای محله است و مقصود از محل آنجا است که غالب اهالی آمد و شد بدان جا دارند و غالباً یکدیگر را می‌شناسند و اگر از آن خارج شوند برای حوائج اتفاقی و نادر است.

با وجود شرایط پنج‌گانه فوق بر شخص مسافر واجب است که نمازهای چهار رکعتی را دو رکعتی بخواند. البته در چهار مکان بر مسافر قصر معین نیست بلکه مخیر است بین القصر و الإتمام که عبارتند از:

۱- در حرم خداوند یعنی مسجد الحرام و بعضی در کل شهر مکه گفته‌اند.

۲- در حرم رسول خدا یعنی مسجد النبی (ص) و بعضی در کل شهر مدینه گفته‌اند.

۳- در حرم علی علیه السلام یعنی مسجد کوفه و بعضی تمام شهر کوفه را گفته‌اند.

۴- در حائر حسینی علیه السلام، در اینکه مراد از حائر حسینی چیست، اختلاف است». (خراسانی محمدی، بی تا، ج ۱، ص ۱۸۹-۱۸۵).

۱-۲-۸- وطن

وطن در لغت:

۱- «وطن: وطن یطن و طنا بالمكان: در آن مکان اقامت گزید.

وطن البلد: آن شهر یا سرزمین را وطن خود قرار داد» (معلوف، ۱۳۸۰ ش، ج ۲، ص ۲۱۹۸)

۲- «وطن مکان الانسان و مقررہ لجمع (اوطان)» (قیومی، ج ۲، ص ۶۶۳)

وطن مکانی برای انسان و جایگاه اوست که جمع آن اوطان است.

تعریف فقهی وطن:

«وطن محلی است که انسان آن جا را برای اقامت و زندگی خود اختیار می کند خواه در آن جا به دنیا آمده باشد و وطن پدر و مادرش باشد یا این طور نبود بلکه خود شخص آن جا را برای زندگی به عنوان وطن اختیار کرده است». (موسوی خمینی، ۱۴۲۶ ق، ص ۲۹۱)

۱-۲-۹- اقسام وطن از دیدگاه فقها:

۱- وطن اصلی: محلی است که شخص در آن متولد شده و رشد کرده است و وطن پدر و مادر او می باشد.

۲- وطن اتخاذه: محلی است که شخص در آن جا قصد توطن کرده باشد یعنی قصد کرده که آن جا را برای اقامت و زندگی خود قرار دهد.

۳- وطن قهری: محلی است که شخص بدون قصد، آن قدر سکونت می کند که عرفاً از اهالی آن جا به حساب می آید.

در مورد این سه وطن تقریباً اتفاق نظر وجود دارد البته برخی در مورد وطن اتخاذه معتقدند: قصد ماندن برای همیشه شرط است و برخی چنین قصدی را لازم نمی دانند.

۴- وطن شرعی: محلی است که شرع به عنوان وطن آن را قبول دارد و احکام وطن را دارد و آن مکانی است که شخص در آن ملک قابل سکونت داشته باشد و حداقل شش ماه متوالی به قصد وطن در آن ساکن باشد. (سیحانی، ۱۳۰۸ ش، ص ۲۲۹)